КИТОБ ФОРЗАЦ САНЬАТИНИНГ ЎТМИШИ ВА БУГУНИ

Носиржон Тўйчиевич Ҳусанов
“Минатюра ва Дастгохли китоб графикаси кафедраси доценти
DOI: 10.67620/artdsgn.690008

Аннотация. *Китоб дизайни назарияси ҳақида XVI - асрдан бошлаб, Жефри торининг "ўтлоқли гуллаш" ёки Альбрехт Дюрернинг "компас ва ўлчагич билан ўлчаш бўйича қўлланма"каби шрифтлар ва нисбатларни қуриш бўйича биринчи асарлар нашр этилганидан бери гапириш мумкин. Ҳозирга келиб бу саньат тури кўп минг нусхада ишлаб чиқариш ўта мураккаб ва қиммат дастгохларни талаб қилади. Лекин бу харажатларни оқлайди , чунки босмахонадан чиқаётган махсулотга талаб жуда юқори. Форзац - бу китобнинг таркибий элементи, китоб блокини мажбурий муқова билан боғлайдиган варақдир.*

Калит сўзлар: *Слайд - шоу, графика, форзац, клапен,ˈкомпозиция, поделка, эстамп, туннел, семантика.*

Аннотация. *О теории книжного дизайна можно говорить с XVI - века, когда были опубликованы первые работы по построению шрифтов и пропорций, такие как "Цветение луга" Джеффри Тори или "Руководство по измерениям циркулем и линейкой" Альбрехта Дюрера. В настоящее время для изготовления многих тысяч экземпляров этого вида искусства требуются чрезвычайно сложные и дорогие станки. Но это оправдывает затраты, поскольку спрос на продукцию, выходящую из типографии, очень высок. Форзац - это структурный элемент книги, лист, соединяющий книжный блок с переплетной крышкой.*

Ключевые слова: *слайд-шоу, графика, форзац, композиция, поделка, эстамп, туннель, семантика*

Abstract. *The theory of book design has been discussed since the XVI - th century, when the first works on the construction of fonts and proportions were published, such as Jeffrey Tory's "Blooming Meadow" or Albrecht Durer's "Guide to Measuring with Compasses and Ruler". Currently, extremely complex and expensive machines are required to produce many thousands of copies of this type of art. But it justifies the cost, because the demand for products coming out of the printing house is very high. A flyleaf is a structural element of a book, a sheet connecting a book block to a binding cover.*

Keywords: *slideshow, graphics, flyleaf, composition, diy, print, tunnel, semantics.*

Китобининг яратилиш тарихи.

* Китоб дизайни тарихидан китоб дизайни уни ишлаб чиқариш техникаси билан узвий боғлиқдир. Ҳар бир янги ихтиро (босиб чиқариш, қўлда ишлайдиган машинадан

рақамли босиб чиқаришга қадар турли хил усуллар) китобнинг кўринишини ўзгартиришга олиб келди. Шунинг учун китоб дизайни тарихини матбаа тарихи ва умуман китоблар тарихидан алоҳида кўриб чиқиш мумкин эмас. Китоб дизайни назарияси ҳақида XVI-асрдан бошлаб, Жефри торининг "ўтлоқли гуллаш" ёки Альбрехт Дюрернинг "компас ва ўлчагич билан ўлчаш бўйича қўлланма"каби (шрифт)ҳуснихатлар ва нисбатларни қуриш бўйича биринчи асарлар нашр этилганидан бери гапириш мумкин.

XVIII - асрда француз Пер Симон Фурнье биринчи бўлиб ягона типографик ўлчов тизимини жорий этишга ҳаракат қилди. Тизими "Дидо тизими" деб номланган ватандоши Франсуа Амброисе Дидотнинг уринишлари янада муваффақиятли бўлди. Фурнье ўзининг икки жилдли "типографик қўлланма" (Мануел босмахонаси; 1764-1768) да Типометрик тизимни оммага таништирди, унда Fournier (шрифт) ҳуснихатлари каталоги ва барча турдаги безаклар мавжуд эди. Худди шу номдаги китоб (мануале Типографияси) 1818 йилда яна бир машҳур типограф Гиамбаттиста Бодони томонидан нашр этилган. Гарчи бу китоб (шрифт) ҳуснихатар каталоги бўлса-да, у ажойиб тўпламнинг наьмунаси бўлиб хизмат қилган.

XIX - аср, тан олиш керакки, китоб дизайнидаги пасайиш асри эди. Янги босма машиналар пайдо бўлмоқда ва китоб босиб чиқариш йирик саноат саноатига айланмоқда. XIX - асрнинг иккинчи ярмида матн териш машиналари ва метранпаж[1]лар учун маълумотномалар нашр этилди. Бироқ, уларнинг кўплаб қоидалари ва кўрсатмалари бир хил ва оддий дизайнни сақлашга қаратилган эди. Уильям Моррис биринчи марта китоб бизнесининг пасайишига эътибор қаратмоқда. Яхши ҳуснихатларининг етишмаслиги, чизиқдаги тўпламнинг классик қоидаларини билмаслик, арзон қоғоздан фойдаланиш ва ҳоказо., Моррис ноширларнинг ўзларини бойитиш истаги билан боғланади. Моррснинг ўзи биринчи босма китобларнинг асосий мутахассисларидан бири бўлиб, 1891 йилда Келмссотт Пресс-га асос солган.

* Рафаелитгача бўлган рассом Едвард Бернжонс Моррис билан ҳамкорлик қилади. Босмахона фақат 1896 йилгача мавжуд бўлган бўлса-да, у китоб дизайнининг кейинги тарихига катта таъсир кўрсатди. Англия, Европа қитъаси ва АҚШда кичик хусусий китоб принтерлари очишган. Улардан баъзилари Келмссотт китобининг бироз ўйчан услубини нусхалашган, аммо аксарияти безаклар ва иллюстрацияларнинг кўплигидан воз кечиб, шунга ўхшаш китобларнинг дизайнига таяниб, янада "Уйғониш руҳида" нашрлар чиқаради. Шунингдек Уилям Моррис хусусан, немис Баухаус мактабига таъсир кўрсатди.

*1.**Метранпаж** -. Бу босма оммавий ахборот воситаларида тартиб чизиқларини жойлаштириш учун масъул бўлган мутахассис. Бу матнларнинг қандай жойлашишини аниқлайди...*

Унинг иштирокчилари аср бошидаги декоративликни енгиб, кундалик ҳаёт ва санъатнинг янги объектларини яратадилар - оддий ва функционал[2]. Китоб дизайнида ҳам бурилиш нуқтаси бор. Ян Сичолд ва Пауль Реннер каби янги типографлар, ўзгарган яшаш шароитларига мувофиқ, китобнинг иқтисодиёти ва функсионаллигини биринчи ўринга қўйишди. Шрифтни ишлаб чиқишда ўқиш ва илмий ёндашувга катта эътибор берилди. Совет Иттифоқидаги типографик ўлчовлар тизими, типометрия, янги принтерларнинг инқилобий фаолияти 1920-йилларда Эль Лисицкий томонидан ишлаб чиқилган китобларда, шунингдек Александр Родченконинг муқовалари ва плакатларида акс этган.

Бироқ, 1930-йилларда СССРда конструктивизм шарманда бўлди, унинг ўрнини дабдабали Сталин классицизми эгаллади. 1920 – 1930 - йилларнинг бошларида таниқли Совет назариётчилари ва китоб дизайни амалиётчиларидан бири Л. И. Гессен эди.

• 1940-1950 йилларда.улар, айниқса, швейцариялик китоб дизайнерлари томонидан фаол ишлаб чиқилган. Уларнинг фаолияти Швейцария услуби деб аталади. Ўша даврнинг энг характерли китобларидан бири бу эди янги архитектура томонидан Альфреда Рота (1940). Ушбу китобнинг дизайнери Макс Билл модулли тармоқни қўллаган биринчи 9 кишидан бири бўлиб, у ҳали ҳам дизайннинг барча соҳаларида қўлланилади.

* **Фо́рзац** (немис тилидан. ворсатз - "жумла саҳифа варақдан олдин") - бу китоб блокини мажбурий муқова билан боғлайдиган қоғоз варағи. Кўпинча фо́рзацлар муқованинг қўпол ички қисмини ва бириктирма нуқтасини яширадиган декоратив элементлардир..

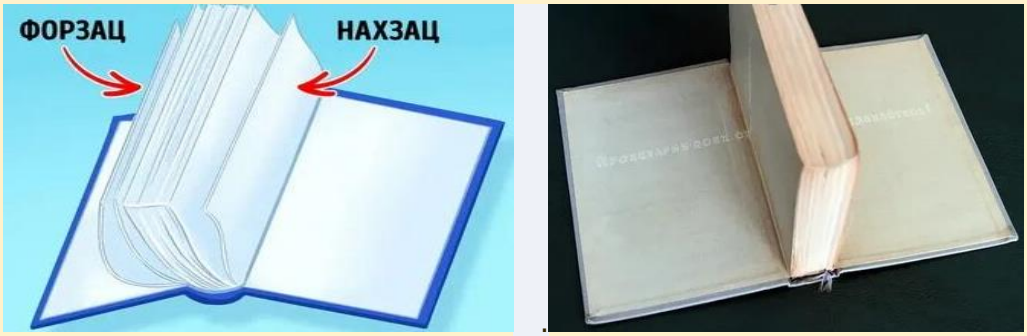

Китобнинг форзац олди ва орқаси ва блок

2.***Функционал****-бу ихтиёрий тўпламда аниқланган ва қийматларнинг рақамли диапазонига ега бўлган функция: одатда ҳақиқий сонлар тўплами.*

Аммо баъзида фо́рзацларга турли хил қўшимча маълумотлари жойлаштирилади. Китобнинг орқа томонидаги бир хил варақ параграф деб аталади.

Фо́рзац - бу ўқувчи асосан қаттиқ муқовали китобни очишда кўрадиган биринчи элемент. Бир қарашда, бу шунчаки декоратив варақ каби кўриниши мумкин, лекин аслида у муҳим конструктив вазифага эга: фо́рзац муқовани ички блок билан боғлайди. Фо́рзац оқ, рангли, дизайн, нақш, харита, иллюстрация ёки корпоратив элемент билан бўлиши мумкин. Совға ва корпоратив[3] нашрларда у кўпинча китобнинг умумий таассуротининг бир қисмига айланади.

Форзацни олди ва орқаси оқ қоғозда безатилган.

Форзац - бу китобнинг мажбурий ва ҳақиқий саҳифалари орасидаги тарқалишлар. Форзацнинг тўғридан - тўғри вазифаси боғлаш ва китоб саҳифаларини боғлашдир (аниқроғи, боғловчи материаллар форзац остида яширинган). Шунинг учун, классик маънода, фақат боғланган нашрлар уларга эга бўлиши мумкин. Форзацларнинг бундай прозаик вазифаси уларни китоб дизайнида ишлатишга тўсқинлик қилмайди.

Форзац : иш учун иллюстрация харитаси билан (чапда) ва бутун серия учун умумий дизайн билан (ўнгда)

*3.**Корпоратив**-бу компаниянинг алоқа, жалб қилиш ва корпоратив маданиятни мустаҳкамлашга қаратилган ички жамоавий тадбиридир.*

Аксарият китоблар оқ ёки монохром варақалар билан нашр этилади, аммо бадиий ёки кўнгилочар нашрларда улар кўпинча нашр мавзусига мос келадиган ёки уни тўғридан-тўғри тасвирлайдиган расм билан тўлдирилади.

1.1 Форзац нима ва у нима учун керак?

Форзац - бу китобнинг ички блокини муқовага боғлайдиган бир ёки бир нечта қоғоз варақлари. Бу оддий ёки мураккаб декор билан бўлиши мумкин, аммо у аниқ вазифаларни ҳал қилади. Форзац туфайли нашр нафақат ташқи таъсирларга чидамли бўлади, балки тўлиқ кўринишга эга бўлади.

Мақсад

Матбаа бизнесида форзац иккита ролга эга: блокни муқовага маҳкам боғлаш, шунингдек, ички саҳифалар учун қўшимча ҳимоя даражасини яратиш. У боғлашнинг технологик тафсилотларини яширади ва ажойиб дизайн тафсилотига айланади.

Блокни муқовага улаш, саҳифаларни ҳимоя қилиш

Асосий функция - китобни йиғилган ҳолда, ички блокни муқовага улаш. Муқованинг ички қисмига ва блокнинг биринчи варағига ёпиштирилган материал китоб маҳсулотини монолит[4] қиладиган" кўприк " га айланади. Очиш ёки ёпишда муқова юкни олади ва бу структуранинг хизмат қилиш муддатини узайтиради.

Бундан ташқари, муқова биринчи ва охирги саҳифаларни ифлосланиш ёки шикастланишдан ҳимоя қилади. Бусиз блокнинг юқори варақлари муқованинг доимий ишқаланишидан тезда эскиради.

Боғланишнинг техник элементларини яшириш

Ёпишқоқ қатламлар, ипларнинг бириктирувчи нуқталари, мато чизиқларининг қирралари - буларнинг барчаси китоб очиқ бўлганда сезилади. Муқова бундай тафсилотларни кўздан олиб ташлашга ёрдам беради, нашрни тоза қилади, чунки

"тикувлар"га, шунингдек ёпишқоқ чизиқларга эътибор қаратиш шарт эмас. Натижада, нашр тўлиқ ва тартибли кўринади.

Форзац китобнинг биринчи саҳнаси

*4.**Монолит**-баъзи тоғлар каби битта массив тош ёки тошдан ташкил топган геологик объект.*

1.2. Биринчи саҳифадан олдин нимадир содир бўлган

Китоб экрандаги оддий матнда деярли йўқ хусусиятга эга: ўқувчи унга аста - секин киради.

У муқовани кўради, уни очади, форзац орқали ўтади, баъзан сарлавҳада қолади, кейин биринчи саҳифага ўтади. Бу жисмоний ҳаракатлар кетма-кетлиги. Ҳар бир кейинги элемент аввалгиси билан бир вақтда эмас, балки кичик имо-ишорадан кейин пайдо бўлади.

Кинематография фильмни саҳнанинг умумий контури, саҳна ортидаги овоз ёки объект билан бошлаши мумкин, унинг маъноси анча кейин аниқ бўлади. Китоб, шунингдек, асосий ҳикоя бошланишидан олдин ўқувчини ҳикояга тайёрлашга қодир. Фақат унинг асбоблари бошқача: қоғоз, ранг, тасвир, варақлар кетма - кетлиги ва қўлларининг ҳаракатига боғлиқ

Қаҳрамон хотирасидан аста - секин йўқолиб бораётган уй ҳақидаги романни тасаввур қилайлик. Форзацга схематик уй режасини қўйишингиз мумкин. Аввалига бу оддий космик харитага ўхшайди.

Аммо агар бу режа китоб охирида ўзгаришлар билан такрорланса - хона йўқолади, зинапоя йўқолади, кириш жойи бошқа жойга кўчирилади - ўқувчи ҳикоя биринчи бобдан олдинроқ бошланганини аниқлайди.

Китобнинг форзацси.

Бундай ҳолда, форзац сюжетни такрорламайди. Бу сюжетни чуқурроқ ўқиш мумкин бўлган шартни яратади. Бу мазмунли ечимни декоративдан ажратиб турадиган нарса: элемент нафақат пайдо бўлган пайтда, балки кейинги воқеалар билан боғлиқ ҳолда ҳам маънога эга бўлади.

1.3. Форзац ҳам ечимдир

Бўш варақ кўпинча дизайннинг етишмаслиги каби ҳис қилади. Аслида, оқ бўшлиқ жуда онгли танлов бўлиши мумкин. Агар муқова тасвирлар, ёзувлар ва тафсилотларга тўла бўлса, тинч форзац кўзга танаффус беради. Агар китоб тўсатдан, узоқ киришсиз бошланса, биринчи боб олдидаги бўш жой кечикиш туйғусини яратиши мумкин.

Ҳужжатлар, фотосуратлар ёки қўлёзмаларга асосланган нашрда тасвирнинг йўқлиги китобнинг ташқи дунёси ва унинг мазмуни ўртасидаги фарқни таъкидлаши мумкин. Аммо бўшлиқ автоматик равишда мантиқий эмас.

Агар шундай бўлса, бунинг сабабини аниқлашга арзийди.

Агар йўқ бўлса, қарорни мураккаблаштирмаслик яхшироқдир.

1.4. Форзац дунё харитаси сифатида

Бу жойдан фойдаланишнинг энг табиий усулларидан бири бу харитани жойлаштиришдир. Бу фантазия учун таниш техника, аммо унинг имкониятлари анча кенгроқ. Харитада шаҳар, оилавий мулк, саёҳат маршрути, хоналарнинг жойлашуви, темир йўл линиялари диаграммаси ёки тарихий романдаги воқеалар географияси кўрсатилиши мумкин.

Китоб форзац дунё харитаси сифатида

Бироқ, форзацдаги харита нафақат маълумотнома сифатида қизиқарли. Бу ўқувчининг ҳикояга нисбатан позициясини ўзгартиради. Белгилар билан танишишдан олдин, у аллақачон улар мавжуд бўлган маконни кўради. Навигация[5] қилиш, тахминлар қилиш, жойлар орасидаги масофалар ва уланишларни сезиш имкониятини олади.

Форзац такрорланадиган мотиф сифатида

Баъзан харита ўрнига оддий график ғоя яхшироқ ишлайди. Форзацда битта нарса, силует, безак ёки белги пайдо бўлиши мумкин, кейин китобга қайтади ва ниҳоят янги маънога эга бўлади. Бошида ўқувчи уни дизайннинг бир қисми сифатида қабул қилади. Кейинчалик у ушбу мотив характер, воқеа ёки сюжетнинг муҳим тафсилоти билан боғлиқлигини билиб олади.

5.Навигация-бу ташқи белгилар ёки сигналларни талаб қилмайдиган объектнинг ҳаракат параметрлари ва координаталарини аниқлаш усули.

Бу ечим аниқликни талаб қилади. Агар мотив жуда аниқ бўлса, бу мавзунинг аҳамиятини олдиндан кўрсатади. Агар у жуда нейтрал бўлса, ўқувчи такрорлашни умуман сезмаслиги мумкин. Ва агар қайтиш ўз маъносини ҳеч қандай тарзда ўзгартирмаса, қабул қилиш фақат декоратив бўлиб қолади.

1.5. Олд ва орқа форзац: бошлаш ва қайтиш

Китобда иккита варақ бор - олд ва орқа. Улар ўқувчи маршрути бўйлаб турли нуқталарда жойлашган ва бу қўшимча имкониятларни очиб беради. Ўқувчи асосий матндан олдин олдинги варақани кўради. Орқага - ўқишни деярли ёки тўлиқ тугатганингизда содир бўлади. Бутун воқеа улар орасида жойлашган. Агар иккала китоб ҳам бир хил тарзда ишлаб чиқилган бўлса, ёпиқ тузилиш ҳисси мавжуд бўлиб, китоб бир хил визуал маконда бошланади ва тугайди. Агар улар фарқ қилса, ўзгаришни кўрсатиш мумкин бўлади.

Масалан, олд варақада батафсил харита, орқада эса унинг соддалаштирилган версияси бўлиши мумкин. Китобнинг бошида Космос бутун ва, олдинги форзацдаги бир нечта турли хил элементлар охиригача битта тушунарли бўлиб туюлади, лекин охирида унинг фақат бир қисми қолади. Ёки, аксинча композицияни қўшади. Ушбу услуб, айниқса, хотира, қидириш, йўқотиш, қайтиш ва ўтмиш нуқтаи назарининг ўзгариши ҳақидаги ҳикояларда ифодаланади. Лекин ҳар қандай ҳолатда ҳам симметрияга интилманг. Диалогга кириш учун олд ва орқа варақалар талаб қилинмайди. Баъзан бири визуал оҳангни ўрнатиши, иккинчиси эса китобни хотиржамлик билан тугатиши кифоя қилади.

Фарқнинг ўзи эмас, балки бунинг сабаби муҳим.

2.1 форзацда бирор нарса айтиш мумкинми?

Сиз қила оласиз, лекин сиз чегараларни ёдда тутишингиз керак. Форзац катта ҳажмдаги матн учун мўлжалланмаган. Ўқувчи ҳар доим ҳам бу ерда адабий парчани кўришни кутмайди ва нашрнинг дизайни материалнинг жойлашишини чеклайди.

Бундан ташқари, форзац китоб блокининг қоғозидан фарқ қиладиган қоғоздан тайёрланиши мумкин ва унинг имкониятлари ишлаб чиқариш технологиясига боғлиқ. Шунинг учун, қисқа ёзув, хатнинг бир қисми, сана, белги ёки бир нечта сўзлар бутун саҳнага қараганда кўпроқ мос келиши мумкин. Тасодифий тафсилотга ўхшаш нарсаларни ишлатиш айниқса қизиқ. Масалан, тарихий роман варақасига деярли сезилмайдиган архив белгисини қўйишингиз мумкин. Ёзишмалар ҳақидаги китобда конверт ёки почта маркасининг парчаси мавжуд. Битта мавзу атрофида қурилган ҳикояда унинг схематик тасвири мухумдир. Аммо агар варақада сюжетни тушуниш учун зарур бўлган маълумотлар бўлса, савол туғилади: нима учун ўқувчи уни бу ерга олиши керак?

Агар жавоб фақат "бу йўл янада чиройли" бўлса, бошқа жой излашга арзийди. Форзац ҳикоя тайёрлаши мумкин, аммо ўқишдан олдин у мажбурий кўрсатмаларга айланмаслиги керак.

2.2. Форзацни лойиҳалашда нимани эътиборга олиш керак

Бу ерда адабий ният муқаррар равишда ишлаб чиқариш технологияси билан учрашади. Форзац китоб блокининг оддий саҳифаси эмас. Унинг дизайни боғлаш турига, блокга ва материалларга уланиш усулига боғлиқ. Турли нашрларда у мураккаб график ечимнинг бир қисми бўлиши ёки фақат конструктив функцияни бажариши мумкин. Шунинг учун, қарор китоб қандай ишлаб чиқарилишини тушуниш билан бирга қабул қилиниши керак.

Агар варақка харита қўйилган бўлса, кичик деталларнинг ўқилиши ва имзоларнинг жойлашишини текшириш муҳимдир. Агар нақшни қўшни юзага давом эттириш керак бўлса, букланиш ва боғланишга уланиш хусусиятларини ҳисобга олиш керак.

Агар ранг ишлатилса, унинг комбинациясини китоб блокининг муқоваси ва қоғози билан текширишингиз керак. Экранда олд ва орқа форзац иккита мустақил расм сифатида кўриниши мумкин. Ўқувчининг қўлида улар турли хил кетма - кетликда, турли бурчаклардан ва ўқишнинг турли вақтларида мутола қилишига этибор қаратиш лозим.

Шунинг учун улар нафақат индивидуал, балки бутун китоб контекстида ҳам баҳоланиши керак. Ва, албатта, агар бир хил эффектни осонроқ олиш мумкин бўлса, конструктив элементни мураккаб ишлаб чиқариш тажрибасига айлантириш шарт эмас. Бадиий вазифа ўз - ўзидан техник мураккабликни оқламайди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

ru.wikipedia.orgvozrodprint.ru

dzen.rueksmo.ru

http://www.artlebedev.ru/kovodstvo/sections/81 -

мhttp://type_therminology.academic.ru/828/типометрическая .